

THEDE PALM:

Biskopar om fredsfrågan

Svenska kyrkans biskopar har nyligen lagt fram ett förslag till ett herdabrev med olika ställningstaganden i fredsfrågan. De inbjuder till diskussion. Därefter avser de att förena sig om en slutgiltig skrivning. Denna artikel vill därför vara ett diskussionsinlägg. Mycket i det föreliggande brevet är, som man kan vänta, god läsning. Men på en del punkter kommer författarna till ganska egendomliga slutsatser som de nog får svårt att vidhålla när de, som de själva alltså ställt i utsikt, bearbetar brevet på nytt.

Fil dr Thede Palm har varit forskningschef vid Militärhögskolan. Han har också under ett antal år varit en av redaktörerna för Svensk Tidskrift.

Det har varit känt att Svenska kyrkans tretton biskopar förberett ett gemensamt herdabrev i fredsfrågan. Vid årsskiftet publicerades ett sådant, "Ett brev från biskoparna i fredsfrågan" (Verbum 1984); men biskoparna själva anser inte att det funnit sin slutgiltiga form. I ett förord berättar ärkebiskop Werkström, att en arbetsgrupp utarbetat ett förslag, som biskoparna granskat och diskuterat och som nu lagts fram som "en inbjudan till en fortsatt dialog". Tretton författare, alla lärda män i Svenska kyrkans högsta ställningar, kan rimligen inte vara ense i varje punkt i en tvistig och därtill i högsta grad politisk fråga. De har kompromissat. Redan här skall understrykas, att brevet som det föreligger innehåller mycket som förtjänar beaktande även från dem som ibland kan ha en annan mening.

I början (sid 5) konstaterar biskoparna att de ger sig in på områden där de är lekmän. "Men världens läge är för allvarligt för att lämna specialområdena åt specialisterna." En god regel är dock, att den som skall behandla ett svårt ämne hör på specialisterna och först därefter fattar eventuella beslut. Med tillämpning av samma regel har denna artikel skrivits: biskoparna är specialister inom sina områden och en lekman prövar om han kan följa med dem eller inte.

En av utgångspunkterna i brevet förefaller vara självklar, men är det inte. Där står (sid 5): "Vi minns Jesusorden: Saliga de som håller (och stiftar och arbetar för) fred." Men i Bergspredikan Matt. 5:9 står "Saliga de som håller fred." Parentesen innehåller inte Jesu ord utan biskoparnas. Inte heller förklaras Jesus-

ordet av parentes. Enligt kommentaren i den nya bibelöversättningen är "innebörden att man ständigt strävar efter ett fredligt levnadssätt", vilket i den äldre översättningen hette att vara "fridsam", något som enskilda individer kan vara. Biskoparna borde ha gjort ett tillägg till sin parentes, så att den kommit att lyda "(stiftar och arbetar för och demonstrerar för)" fred. Det hade förtydligat meningen och öppet visat vilka de syftar på.

Shalom – långt ifrån entydigt

Vad själva ordet fred innebär får också ett slags förklaring i brevet. Där står (sid 5 f) att om författarna skall "lyfta fram ett ord, skulle det vara Bibelns ord för fred: shalom. Shalom åstadkoms inte när en människa segrar över en annan. Shalom blir det när alla människor och nationer och parter har den utsträckning och makt som är rättvis och riktig. Därför är frågan om fred alltid sammanlänkad med både frihet och rättvisa."

Hur denna förklaring av det hebreiska ordet shalom, som på svenska kan översättas med både "fred" och "frid", kunnat bli accepterad är svårt att förstå. Det ligger annars nära till hands att fråga vem som avgör vad som är rättvist och vad som är riktigt? När stridsvagnar rullat fram genom en ockuperad stad, och det är inte så länge sedan sådant hände, utbreddes sig en "fred" som varar än. Makten hade utsträckts så långt den själv ville. Bedömningen av vad som i det sammanhanget var rätt och rättvist får stå för maktens anhängares räkning.

På ett annat ställe i brevet (sid 8 ff) analyseras shalom (av en annan författa-

re?) mot bakgrunden av den minst sagt krigiske guden i Gamla testamentet. Analysen ingår i ett läsvärt avsnitt kallat "Freden som uppgift". Där berörs för första gången sambandet mellan fred och frihet ur kristen synpunkt. Det sker kortfattat. Klarare är en framställning av ärkebiskop Werkström "Kyrkans roll för att trygga frihet, fred och överlevnad" vid ett symposium anordnat av Krigsvetenskapsakademien i mitten av juni 1984. Vad han sade finns – litet svårtillgängligt – återgivet i ett bihäfte till akademiens Handlingar och Tidskrift samma år med titeln "Hur bevara Sveriges frihet och fred". Bertil Werkström betonar starkt sambandet, men han säger också ifrån att det inte bör tolkas med misstänksamhet om det ena ordet, fred, inte alltid och särskilt inte i alla anföranden kopplas ihop med det andra, frihet. Tillfällen finns, då begreppen behöver renodlas. Men "den bästa vägen till fred är utan tvekan den som leder via frihet för alla och rättvisa för alla". Detta är ett uttryck rakt på sak och är lätt att skriva under för en vanlig svensk, som inte behärskar hebreiskan.

Världen av idag

I ett kapitel (sid 18 ff) ger författarna sin uppfattning av världens tillstånd, och de är mycket pessimistiska. Därtill kommer att "det är vi människor som har ansvaret för att världen är som den bör och kan vara. Vi är alla delaktiga och därför är vi utan ursäkt". Detta kan verkligen diskuteras; vad beträffar ursäkten är det som att i dag begära att danskarna skall be om ursäkt för Stockholms blodbad. Men om man accepterar uttalandet som

det är avsett, alltså allvarligt, bör det också karakteriseras som ytligt. Tillståndet i världen har alltid en historia och från den bortser biskoparna genomgående. De förklarar (sid 42), för att nämna ett exempel, att korstågen är en svår belastning för kristendomen. Om man som brukligt sätter dessas början till 1095, kunde väl svenska biskopar befria åtminstone svenskar från den bördan, eftersom Sverige knappast var kristnat vid det laget.

Den som läser brevet och funderar över dess både påståenden och stil skall säkert finna att mycket borde modifieras för att vinna mer tilltro. Inte minst historielösheten förvränger verkligheten. Vad författarna skrivit om öst-västkonflikten må vara hänt i en så här kort framställning, hur svårt det än är att beskriva den utan att nämna ens det andra världskriget. Med "nord-syd"-konflikten är det annorlunda. Det är ett begrepp, som börjat utnyttjas ganska sent, och det tillhör egentligen den ekonomiska historien, inte den politiska. För den som inte bara vill fördöma utan först vill skaffa sig kunskap om vad som verkligen hänt och händer rekommenderas som lättillgänglig läsning Sture Linnérs streckare "Inga genvägar till framåtskridande" i SvD den 9 januari 1985. Att också u-länder hunnit med att föra krig med varandra kan inte heller enbart i-länderna vara skuld till.

Det vore nog lyckligt om biskoparna inte använde sig av vilka specialister som helst när de skriver utrikespolitik. Det är knappast de själva som formulerat (sid 24) "när bönderna i El Salvador eller Guatemala kämpar för social rättvisa, handlar de för en rättvis sak. Men deras

kamp tolkas som en del av konflikten mellan öst och väst ... bönderna uppfattas av USA som Sovjetunionens allierade" Om biskoparna ställer sig bakom gerillan – i brevet för att vinna ökad trovärdighet benämnd "bönderna" – bör de väl ändå beakta det förhållandet, ej nämnt i brevet, att "bönderna" får vapen via Nicaragua från Kuba, dit de kommer med sovjetiska fartyg. Öst-västkonflikten är inblandad, hur man än vänder på saken. Men förhållandena i Mellanamerika går inte bara att förklara i förenklade termer.

Inte minst historielösheten förvränger verkligheten.

"Fredsfostran"

Det tredje avsnittet i brevet kallas "Mot en internationell rättsordning". Det ger mycket att tänka på. Man fäster sig vid hur litet FN är nämnt. FN är ju ändå ett stöd för internationell förståelse, även om organisationen för närvarande är svag. Där möts i alla fall regelbundet representanter för alla nationer.

Vad kapitlet utmynnar i finns åtskilligt att invända emot. Det är förslaget till något som kallas "fredsfostran". Denna "bör ingå som ett väsentligt moment i barnens fostran". En av uppgifterna för lärare – detta är bara ett exempel – blir (sid 32) "att klargöra sambandet mellan nedrustning, rättvisa och utveckling". Hur detta skall gå till vore bra att få veta. Det finns många vackra ord som kan ställas i rad och som inte utmynnar i någonting, och svårast är det att förstå

dem om de avser att dölja en förutfattad mening.

Om nu kunskaper i ett ämne med detta egendomliga namn borde införas i skolorna, vore det förslagsvis lämpligt att börja med att gå två, fullt begripliga vägar. Den ena är fördjupad historieundervisning med viss tonvikt lagd på kulturhistoria i vidare mening. Den andra är återinförande i skolorna av verklig kristendomsundervisning, kanske rent av med tonvikt på tio Guds bud och på Bergsprediken.

Ingen av dessa vägar lär vara främmande för Sveriges biskopar. Om dem bör de kunna uttrycka sig enkelt och klart.

Det vore nog lyckligt om biskoparna inte använde sig av vilka specialister som helst när de skriver utrikespolitik.

Författarnas ställningstaganden

De två sista kapitlen i brevet behandlar "Kristna attityder till krig och våld" resp "Förslag och rekommendationer". Det första av dessa innehåller både god och klagande läsning. Det gäller bla avsnittet om Augustinus och hans lära om det rättfärdiga kriget, vilket kort sagt innebar rätt till försvar mot angrepp. Till samma slutsats kommer också biskoparna.

Ett par andra slutsatser är mer svårbegripliga. Författarna säger (sid 43) att "i vissa extrema situationer kan det vara en kristen människas plikt att med våld motsätta sig en brutal och korruperad

statsmakt". I Sverige räknar vi inte med en sådan, varken nu eller förhoppningsvis i framtiden. Vad syftar då biskoparna på: det är rätt svårt att föreställa sig dem som gerillaledare. Men Kyrkornas Världsråd med dess politiska inriktning har stött kommunistorganiserade "frihetsrörelser" i Afrika och kanske är det detta som skall legitimeras. Om så är biskoparnas avsikt, bör de tala rent ut. Det är inte säkert att de får en majoritet av kyrkfolket med sig, men har de rätt, får de bära det eventuella motståndet.

I dessa sammanhang diskuterar biskoparna också kärnvapen och vad som kallas terrorbalansen. Att de anser att kärnvapen bör förbjudas kan inte förvåna. Det hoppas vi väl alla.

Ytterligare tre ställningstaganden skall nämnas. Biskoparna uppmanar (sid 52) sina församlingar att de i sitt olikartade arbete skall konkretisera vad det kristna fredsbudskapet betyder. "De fredsbud som under de senaste åren utsetts inom församlingarna spelar en viktig roll i detta arbete." Men detta är helt enkelt inte sant. Dels finns församlingar som inte utsett några "fredsbud" – kanske därför att uppmaningen härtill kommit från Ekumeniska nämnden, som väl för övrigt fått vara med om att skriva biskoparnas brev? – och som menar att präster och lekmän kan reda sig utan dem. Dels kan de inte spela en viktig roll för vanliga människor, åtminstone inte om verksamheten liknar vad som beskrivits och förekommer i Lunds stift – behandlat på ledarsidorna i Svensk Tidsskrift 1984, h 10 – och som framstår som rent parodisk.

Det andra ställningstagandet (sid 59) är att biskoparna vill få möjligheten un-

dersökt "att få till stånd en (icke-militär och icke-våldslig) civilmotståndstjänstgöring som ... ett alternativ till den traditionella värnplikten". De talar inte om vad denna i debatten tämligen nyligen uppdykande tjänstgöringsform enligt dem skall innebära, inte heller om vårt land är betjänt av den. Den kan ju inte bara vara vapenfri tjänst. Ordet "motstånd" finns också med. Vad slag av motstånd och mot vem? Det skall understrykas, att här bara begärs en utredning. Tills vidare kan vi hålla oss till biskop Lönnebos fina lilla skrift "Fredsvägen" (Verbum 1983) och hans förklaring där (sid 29): "Vårt neutralitetsförsvar, byggt på allmän värnplikt och demokratiska beslut, inställt i ett demokratiskt system, är fredsbevarande." En sådan deklaration är ett gott stöd för många.

Slutligen berörs vapenhandeln på ett sätt som är både ovanligt och extremt. Sverige får visserligen enligt författarna importera vapen. Men för importen gäller (sid 59) "att den inte får vara så ensidig att vår trovärdighet som neutral nation kan ifrågasättas". Sverige är som bekant ingen neutral nation i samma mening som tex Schweiz. För att kunna vara neutrala i krig är vi i fred en alliansfri nation. Som sådan kan vi naturligtvis

köpa de vapen, som vi anser oss behöva, där vi kan få de bästa. Detta kan omöjligt – inte minst med hänsyn till våra värnpliktiga som skall använda vapnen – vara stridande mot kristen etik, och nog förefaller biskoparnas politiserande i sammanhanget vara överflödigt.

Men till vapenhandel hör också expor-

Det är svårt att föreställa sig biskoparna som gerillaledare.

ten. Om denna säger brevet (sid 60): "Som allmän riktlinje för svensk handel med vapen bör gälla, att denna begränsas till alliansfria och neutrala länder." Vill alla tretton biskoparna stå för att Sverige inte får exportera vapen ens till de NATO-anslutna länderna Danmark och Norge? Vill de detta, nämligen att våra grannländers anslutning till NATO-alliansen skall hindra oss från att vid behov hjälpa dem med vapen, då blir deras brev mer skiljande för många svenskar, kristna eller ej, än enande. Vill de det inte, är det lyckligt att de redan i förväg tänkt sig att deras brev skall överses och omarbetas.